

Kulttuurinen ikäohjelma elävöittämässä ikäihmisten kulttuurista mahdollisuushorisonttia ja
lisäämässä toimintakykyä

Teatterikeskuksen jäsenyhteisöjen toimintamalleja IKO1-hankkeessa

Versio 29.5.2023

Iko1-hankeraportti, Teatterikeskus
Koonnut Maria Hukkamäki
2023

UUTTA VIRTAA TAITEESTA

Johdanto

Taiteen elvyttävä voima on ihmeitä tekevä: taide antaa keinoja ajatella ja kokea yhdessä, luo yhteenkuuluvuutta ja lisää ymmärrystä. Taiteella on annettavaa ihmiselle läpi koko elämän. Siksi on tärkeää taata ihmisille yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua taidetoimintaan myös myöhemmällä iällä. Tätä edistää myös sosiaali- ja terveysministeriön (STM) kulttuurinen ikäohjelma, jota Teatterikeskus on ollut osaltaan toteuttamassa IKO1-hankkeessa vuosina 2021-22 ja myöhemmin muissa IKO2-hankkeessa.

Teatterikeskus hallinnoi jäsenyhteisöinä toimivien taideryhmien osallistumista STM:n rahoittamaan IKO1-hankkeeseen vuosina 2021-2022. IKO-hankkeen tavoitteena on ollut parantaa ikäihmisten elämänlaatua, osallisuuden kokemusta, ja lisätä ihmisten elämään mielekkäitä kokemuksia ja ylläpitää toimintakykyä. Lisäksi tavoitteena on ollut vakiinnuttaa kulttuurilähetötoimintaa, jonka avulla kulttuurihyvinvointipalveluja kohdennetaan syrjäytymisvaarassa oleville ikäihmisille.

IKO1-hankkeen aikana Teatterikeskus hallinnoi resursseja, joita Taite oli sille koordinoitunut, joilla jäsenyhteisöt veivät taidetta ikäihmisten ulottuville. Jäsenyhteisöt ovat teattereita, tanssi- ja sirkusryhmiä ja esittävän taiteen yhteisöjä, joiden kautta hankkeen toiminta tavoitti maanlaajuisesti tuhansia osallistujia. Kulttuuriselle työlle on kiistatta ollut kaipuuta, ja kehityspotentiaalia on edelleen olemassa.

Ikäihmisten kulttuurinen osallisuus kulttuuriin ja taiteeseen lisää toimintakykyä ja pystyvyyden kokemusta, ja vaikuttaa positiivisesti vuorovaikutussuhteisiin. Toiminta on mahdollistanut mukana olleille taiteilijaryhmille mahdollisuuden kehittää uusia toimintamalleja, joilla lähestyä ja yhteiskehittää toimintaa yhdessä kohderyhmän kanssa.

Tämä raportti käsittelee IKO1-hankkeen tuloksia ja syntyneitä toimintamalleja. Raportin tavoitteena on valottaa tehtyä työtä, sekä erityisesti antaa tietoa jäsenyhteisöille ja Teatterikeskukselle tulevien hankkeiden pohjaksi.

Raportti on koottu hyödyntäen keskusteluja jäsenyhteisöjen kanssa Teamsissa ja puhelimitse, jäsenyhteisöjen toimittamien raporttien pohjalta, Teatterikeskuksen podcastien ja jäsenyhteisöjen verkkosivujen sekä Innokylään tallennettujen toimintamallien perusteella. Olen myös päässyt seuraamaan Sirkus Magentan ja Teatteri ILMI Ön toimintaa hoivalaitoksissa Helsingissä ja Vantaalla. Kiitos kaikille avusta raportin kokoamisessa.

Toiminnan lähtökohta

Teatterikeskus on vapaiden sirkus-, tanssi- ja esitystaiteen, oopperan ja teatteriryhmien kattojärjestö, joka tuottaa edunvalvontaa ja palveluja 51 ammattilaisjäsenyhteisölleen. Taiteilijat pyrkivät tuottamaan teoksia ja taidetoimintaa mahdollisimman saavutettavasti. Vallitsevat yhteiskunnalliset kehityskulut ja tavoitteet, kuten taiteen ja kulttuurin saavutettavuus, ovat osa taiteen ja kulttuurin kentän toimintaympäristöä, ja haaste, johon ryhmät pyrkivät vastaamaan.

Suomalainen väestö ikääntyy, ja monella tasolla etsitään vastauksia siihen, miten yhteiskunta pystyy vastaamaan tästä seuraaviin suuriin kysymyksiin.¹ Valtionhallinnossa tehdyssä tulevaisuustyössä on nähty tärkeäksi, että taidetta ja kulttuuria sisällytetään sosiaali- ja terveysalan rakenteisiin, mikä edellyttää alan toimijoiden yhteistyön kehittämistä². Taiteen ja kulttuurin edistäminen ja osallisuus on toisaalta myös osa kuntien vastuulla.³ Ikäihmisten kulttuuristen oikeuksien toteutuminen on haaste, johon Teatterikeskuksen Hyvinvointia kulttuurista ikäihmisille -hankkeessa on tartuttu. Teatterikeskus haki ja sai sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamaa ja Taiken koordinoimaa IKO – kulttuurihyvinvointia ikäihmisille eli IKO1 - hankerahoitusta toiminnan koordinointiin ja jaettavaksi jäsenyhteisölleen toimintamallien kehittämiseen. Jäsenyhteisöt hakivat mukaan kehittämään omia toimintamallejaan kulttuurisen ikäohjelman tavoitteiden mukaisesti.

Kulttuurihyvinvoinnilla tarkoitetaan taiteen ja kulttuurin tunnistettuja hyvinvointia tukevia vaikutuksia sekä toisaalta kulttuurisia oikeuksia.⁴ Kulttuurihyvinvoinnin edistäminen on ollut keskeinen lähtökohta hankkeen suunnittelussa ja kehittämisessä.

Hankkeen ensimmäisessä vaiheessa jäsenyhteisöt ovat hakeneet mukaan hankkeeseen. Hankehakemuksia tuli 19, joista kahdeksan jäsenyhteisöä valikoitui kehittämään uusia toimintamalleja. Toimijat valittiin edustamaan esittävän taiteen toimijoita laaja-alaisesti ja maantieteellisesti kattavasti. Taike valitsi hakijoista hankkeeseen mukaan tulevat yhteisöt. Toimintamalleja on kehitetty vuosina 2021-22 kolmellatoista paikkakunnalla maanlaajuisesti, ja toimintaan on osallistunut laaja joukko taiteen ammattilaisia, ja toiminnassa mukana olleita vapaaehtoisia.

Toiminta on suunniteltu alusta alkaen maanlaajuiseksi, monialaiseksi ja monikanavaiseksi. Taidetoimintaa tuottavat jäsenyhteisöt toteuttivat toimintaa yhteistyössä sosiaali- ja terveysalan toimijoiden ja sidosryhmien kanssa. Mukaan valikoitui jäsenyhteisöistä monipuolinen otanta esittävän taiteen ammattiryhmiä: sirkusta, teatteria, tanssia, nykyaidefestivaali, ja yhteisöllistä osallistavaa taidetta. Sidosryhmät edustavat tahoja, joilla on osaamista kulttuurisesta vanhustyöstä, ja toimintamalleja on haluttu kehittää monipuolisesti yhdessä kohderyhmän kanssa.

¹ Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030, 13.

² Opetus- ja kulttuuriministeriön tulevaisuuskuksaus 2018, 19.

³ Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 166/2019.

⁴ Käsite on laaja kattokäsite, jolla tarkoitetaan sekä kokemusta, ilmiötä, että alaa. Taidetta – kulttuurihyvinvoinnin käsikirja 2020, 17.

Tavoitteet

Teatterikeskuksen osalta IKO1-hankkeen tavoitteena oli tuoda kulttuuria ja taidetta ikäihmisten elämään. Hankkeen kohderyhmänä olivat erityisesti syrjäytymisvaarassa olevat vähävaraiset ja omatoimiset ikäihmiset. Talouden näkökulmasta tavoitteena oli kestävä, pysyvä ja vaikuttava toiminta. Odotetut tulokset olivat elämänlaadun paraneminen, lisääntynyt osallisuuden kokemus ja mielekkäiden sisältöjen lisääminen; vastuutahot on tunnistettu ja koulutettu; etsivän kulttuurityön toimintamalli juurtuu kuntiin monialaisena yhteistyönä, jossa hyödynnetään kolmannen sektorin toimijoita.

Toiminnan tasolla tavoitteena oli kehittää maanlaajuisesti uusia toimintamalleja jäsenyhteisöjen kanssa ikäohjelman tavoitteiden mukaisesti. Käytännössä Teatterikeskus fasilitoi jäsenyhteisöilleen mahdollisuuden osallistua hankkeeseen, koordinoi ja hallinnoi hanketta.

Jäsenyhteisöt tekivät omaan toimintaansa soveltuvat tavoitteet. Ryhmät pyrkivät omassa toiminnassaan mm. ikäihmisten näkyväksi tekemiseen, kulttuurihyvinvoinnin lisäämiseen ja osallisuuden vahvistamiseen. Tavoitteet on avattu tarkemmin kunkin toimintamallin yhteydessä. Tavoitteet ohjasivat toiminnan suunnittelua ja toteutusta. Tämä ohjasi myös suunnitelmien muuttamiseen toiminnan aikana tarpeen vaatiessa.

Teatterikeskus pyrki tukemaan jäsenyhteisöjä tarjoamalla viestinnällistä tukea, koulutuksia ja koordinoitua apua hankkeen edetessä.

Toimintamallit

Hankkeen aikana kehiteltiin 19 uutta toimintamallia, joita taitelijaryhmät veivät kohderyhmille. Hankkeeseen osallistuneet kahdeksan jäsenyhteisöä kehittivät omannäköistään toimintaa ryhmien omista taiteellisista lähtökohdistaan käsin. Toimintamalleissa osallistujat nauttivat esityksistä, osallistuivat esitysten tekemiseen ja teatteri- ja sirkusharjoituksiin, valmistivat lehden, tanssielokuvan, liikemateriaalia, muistelivat, tekivät ääniteoksen ja kuvittelivat tulevaisuutta. Ryhmien kehittämät toimintamallit olivat luonteeltaan ja toteutukseltaan hyvin erilaisia ja monipuolisia, mikä on toimintakentän ekosysteemin kannalta myönteistä ja toivottavaa. Koska toiminnat ovat luonteeltaan niin erilaisia, luvut eivät näiltä osin ole kaikin puolin vertailukelpoiselta. Lukuja kannattaakin tarkastella kuvaamaan toiminnan monipuolisuutta sen kaikessa laajuudessa.

Pääosin toiminta on ollut ryhmämuotoista tai esityksellistä, toisaalta osa toteutuksista on ollut luonteeltaan intiimimpiä, kuten Sirkus Magentan Sirkusjumppa, jota voi seurata TV:n välityksellä oman kodin rauhasta. Toisissa teokset ovat olleet osana laajempaa kontekstia, kuten ANTI-festivaalin ääniteos *Jaettu tulevaisuus*, Myrskyryhmän tanssielokuva *Kurkien kutsu* tai Teatteri ILMI Ö:n *Löytöretki* -lehti, joista ovat voineet nauttia myös muut kuin toimintaan osallistuneet.

Ryhmät ovat dokumentoineet omaa toimintaansa ja useista toimintamalleista löytyy myös kuvaus Innokylä-sivustolta. Tässä ryhmien toimintaa IKO1-hankkeessa pääpiirteissään vuosina 2021-22.

Myrskyryhmä

Myrskyryhmä on nykytanssin ammattilaisten Elli Isokosken ja Pauliina Laukkasen perustama ryhmä, joka on erikoistunut viemään ihmisläheistä tanssitaidetta ihmisten luokse. Myrskyryhmällä on pitkä kokemus osallistavasta taidetoiminnasta. Ryhmä on kehittänyt osallistavan tanssielokuvan mallia, jonka tavoitteena on ikäihmisten näkyväksi tuleminen. Tanssielokuvassa esiintyy erilaisia kehoja ja toimijuuksia, ja näiden näkyväksi tekemisellä huomioidaan sitä, että ihminen on täysivaltainen toimija kaikissa elämänsä vaiheissa.

IKO1-hankkeessa ryhmän toiminnan tavoitteena oli vahvistaa kulttuurin saavutettavuutta ja taiteen hyvinvointivaikutuksia ja näin lisätä ikäihmisten hyvinvointia. Hankkeessa tavoitteena oli myös kehittää ja vahvistaa vapaaehtoistoimintaa ikäihmisten ja kulttuurisen vapaaehtoistoiminnan kentällä, luoda toimintamalli, sekä laajentaa tanssielokuvan näkyvyyttä ja käyttöä.

Ryhmällä on pitkä kokemus kohderyhmän kanssa työskentelystä ja yhteistyökumppanit löytyivät palvelukeskusten ja järjestöjen kautta, sekä aiempien osallistujien suositellessa toimintaa omissa verkostoissaan. Toimintamallia kehitettiin yhdessä kohderyhmän kanssa. Ryhmä on luonut eettisen ohjeistuksen, joita ryhmissä noudatetaan.

Kulttuurinen elämänkaari -hankkeessa tutustuttiin taiteeseen, erityisesti tanssiin ja tanssielokuvaan, ja lopulta toteutettiin yhdessä osallistujien kanssa yhteisenä tuotoksena tanssielokuva ja valokuvaesitys. Työ- ja toimintamuotoja tavoitteiden saavuttamiseksi hankkeessa olivat tanssija Elli Isokosken ohjaamat Ellin elokuvahetket, taiteilijan ohjaama työskentely ja vapaaehtoisten kohtaamiset sekä keskustelut heidän kanssaan. Osallistujilta kerättiin palautetta palautekyselyjen ja reflektiopäiväkirjojen muodossa. Toimintaa kehitettiin alusta alkaen vuorovaikutuksessa osallistujien kanssa.

Ellin elokuvahetkistä edettiin yhteistyötyöskentelyyn, joka hankkeessa toteutui ryhmätyöskentelynä Hämeenlinnassa ja Helsingissä. Ellin elokuvahetket toimivat tanssielokuvaan tutustuttamisena ja tulevan yhteisen taidetyöskentelyn esittelynä. Työskentelyn tuotoksina on syntynyt tanssilyhytelokuva *Kurkien kutsu* yhteistyössä Kanta-Hämeen Muistiyhdistyksen kanssa. Osallistajat loivat elokuvaan liikemateriaalia ammattilaisten ohjauksessa.

Toinen tuotos valokuvaesitys *Muistoja, jotka rakensin* syntyi yhteistyössä Kaatuneiden Omaisten liiton kanssa. Itsetuntemusta tukeva luovan tanssin kurssi toteutui yhteistyössä liikuntaseura Friskis & Svettis Helsingin kanssa. Myös valokuvanäyttely *Puhelinlangat tanssii* on ollut esillä helsinkiläisissä kulttuuritiloissa, viestien ikääntyneiden kanssa tehtävästä taidetyöskentelystä. Hankkeen aikana alkaneita yhteistöitä jatketaan, ja uusia yhteistyön muotoja on aloitettu.

Tavoitteita toteutettiin toiminnassa monipuolisesti. Myrskyryhmän kotona asuville ikäihmisille suunnattu Kulttuurinen elämänkaari -toimintamalli koostui kohtaamisista taiteen parissa. Käytettävät taidemuodot olivat mm. tanssielokuva, tanssi ja valokuva. Taiteen mahdollisuuksiin tutustuttiin voimavarana osana ikääntymistä. Toiminta-alueena oli Uusimaa (Helsinki) ja Kanta-Häme.

Myrskyryhmän [Osallistava tanssielokuva -toimintamallia](#), joka on vertaisarvioitu vuonna 2022 THL:n HYTE-toimintallien julkaisusarjassa, kehitettiin osana IKO-hanketta.

Toimintaa oli toteuttamassa kaksi omaa työntekijää ja seitsemän vapaaehtoista. Tapahtumakokonaisuuksia oli 51 ja yleisöä ja osallistujia työpajoissa ja esityksissä oli yhteensä 2358. Toimintaa tehtiin Helsingissä, Hämeenlinnassa ja Riihimäellä.

ANTI-festivaali

ANTI – Contemporary Art Festival on kansainvälinen paikkasidonnainen nykytaiteen festivaali, joka järjestetään vuosittain Kuopiossa.

ANTI-festivaali kehitti ja toteutti omaa toimintamalliaan Kuopiossa. *Jaettu tulevaisuus* toimintamallissa järjestettiin säännöllistä, yhteisölähtöistä, ylisukupolvista ja maksutonta taidetoimintaa yli 60-vuotiaille Kuopion keskustassa sekä lähiöissä. Toimintamallissa pyrittiin tunnistamaan taiteeseen osallistumisen uusia, juuri tähän hetkeen liittyviä muotoja ja toimintatapoja.

Toimintamallin tavoitteena oli järjestää 40 yhteisölähtöistä työpajaa Kuopiossa, ja tavoittaa vähintään 20 seniori-ihmistä säännölliseen taidetoimintaan. Tavoitteena oli myös ikäihmisten toimintakyvyn lisääminen taidetoiminnan kautta ja tiedon kerääminen ikäihmisten tarpeista ja haaveista asuinympäristöön liittyen ja yhteisölähtöisen teoksen toteuttaminen ja esittäminen ANTI-festivaalilla syyskuussa 2022. Hankkeen yksi olennaisista tavoitteista on edistää taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta ikäihmisten keskuudessa ja näiden mahdollisuuksia osallistua (nyky)taiteeseen.

Hankkeen aikana taiteilija-ohjaajat tutkivat osallistujien kanssa tulevaisuutta, kaupunkitilaa ja osallistujien asuinympäristöjä sekä ikäihmisten näihin liittyviä tarpeita ja haaveita.

Työpajat ohjasivat vuonna 2022 kaksi kuopiolaista taiteilija-ohjaajaa Emma Fält ja Anna-Maria Väisänen. Samat taiteilijat työskentelivät hankkeessa koko sen toimintakauden, kehittäen ja soveltaen toimintaa kohderyhmän tarpeet huomioiden. Hankkeen perustuu taiteellisesti Fältin ja Väisäsen *Jaettu tulevaisuus* -teokseen (2021). Lisäksi taiteilija Roberto Fusco osallistui hankkeen teosten suunnitteluun ja tuotantoon.

Jaettu tulevaisuus -toimintamalli tarjosi ikäihmisten hyvinvointia ja toimintakyvyn ylläpitämistä tukevan monitaiteellisen, osallistujien tarpeista lähtevän prosessin, joka perustuu läsnäoloon, kuuntelemiseen ja osallistujien rajojen kunnioittamiseen. Hankkeessa hyödynnettiin osallisuusindikaattoria, mutta koska osallistujien toimintakyky oli hyvä jo hankkeen alkuvaiheessa, lisääntynyttä osallisuutta ei hankkeen aikana osoitettu.

Tuotoksena syntyi *Imagine Future Bodies* -esitys, jota järjestettiin 14.-15.9. ja 18.9.2022 Kuopion taidemuseolla, sekä *Tuning into the Future* -ääniteos, joka oli koettavissa kaupunkitilassa 13.-18.9.2022.

Toiminta keskittyi Kuopion keskustaan ja lähiöön ja sitä oli toteuttamassa kolme taiteilijaa ja kahdeksan vapaaehtoista. Toiminnassa oli mukana 575 osallistujaa ja katsojaa yhteensä 59 tapahtumassa. Lisäksi kaupunkitilassa esitetty ääniteos tavoitti satoja ohikulkijoita.

Teatteri ILMI Ö

Teatteri ILMI Ö on yhteisöteatteria ja osallistavia menetelmiä hyödyntävä helsinkiläinen teatteriryhmä. Ryhmän *Löytöretki* -toimintamallissa toiminnan tavoitteena on tarjota ikäihmisille teatteritaiteen parissa uusia, mielekkäitä elämyksiä ja kokemuksia: ikäihmiset ovat sekä tekijöitä että kokijoita. Toimintamallissa tuetaan ikäihmisten hyvinvointia, toimintakykyä, yhteisöllisyyttä ja aktiivista toimijuutta sekä kehitetään kulttuuri- ja taidetoimintaa ikäihmisille yhdessä yhteistyökumppaneiden kanssa.

Toimintamalli koostuu ikäihmisille avoimista *Löytöretki*-teatterityöpajoista, lehtimateriaalin valmistamisesta sekä *Lähde tarinaan* -lehden esityksellisistä julkaisujuhlista. Teatteri ILMI Ö:n työryhmään kuuluvat Anne Korhonen, Tanja Parantainen, Minna Savin ja Outi Sädekallio-Snellman. Osallistujien teksteistä luodun *Löytöretki*-kappaleen sanat ja sävel Jari Rättyä. Esityksellisten julkaisujuhlien vierailevat muusikot Lotta Heiskanen ja Joose Ojala.

Avoimia *Löytöretki* -työpajoja sekä *Lähde tarinaan*-lehden esityksellinen julkaisujuhla järjestettiin Tapiolan palvelukeskuksessa Espoossa 10 kertaa. Helsingissä työpajoja järjestettiin Lapinlahden lähteellä kaksi kertaa, sekä vietettiin esityksellinen lehden julkaisujuhla. Vantaalla työpajat järjestettiin Suopursun palvelutalossa, jossa myös vietettiin lehden julkaisujuhla.

Löytöretki -toimintamalli toteutuu yhteisöteatterihankkeena avoimissa teatterityöpajoissa. Näissä on tehty näkyväksi osallistujien muistoja omasta elämänhistoriastaan ja tämän hetken kiinnostuksen kohteista. Tärkeintä tuokioissa on ollut innostaminen, innostuminen, kuunteleminen, tunnelmien luominen, heittäytyminen, muistojen herättely, yhdessä tekeminen ja tästä hetkestä merkityksellisen luominen. Tuokiot ovat olleet kiireettömiä, lämminhenkisiä ja yhteisöllisiä. Jokaisella osallistujalla on ollut oikeus tulla mukaan juuri sellaisena kuin on, ja jokainen on voinut osallistua haluamallaan tavalla. Ennakko-osaamista teatterista ei ole tarvittu.

Teatterityöpajoissa ikäihmisten kiinnostuksen kohteita on käsitelty erilaisten teatteri- ja improvisaatiotekniikoiden kautta. Yksi keskeinen menetelmä on ollut ns. jututus, jossa yhteisestä aiheesta ja teemasta tehdään yhteistä tarinaa liittämällä yhteen osallistujien yksilölliset tarinat. Tarinasta muodostuu polveilevaa kudelmaa, joka on esitetty tapaamiskerran päätteeksi erilaisin teatterimenetelmin. Toiminnassa on käytetty paljon myös musiikkia ja liikeimprovisaatiota; on tehty yhteistä liikettä ja omia koreografioita, musisointia eri soittimilla ja yhdessä laulamista. Osallistujien toiveesta toteutui myös kerran Ateneumin taidearteiden tuominen palvelutaloon digitaalisen galleriakierroksen muodossa.

Löytöretki -toimintamallissa järjestettiin lisäksi Lapinlahden Lähteen sadonkorjuujuhlassa *Puistorunoutta*-tapahtuma, jossa osallistujat saivat annettujen sanojen pohjalta tuottaa oman runonsa pyykkinarulle roikkumaan. Näistä runoista koottiin esitys, joka esitettiin lehden julkaisujuhlassa muusikoiden säestyksellä.

Hankkeen aikana ryhmä keräsi osallistujilta palautetta, ja toimintaa kehitettiin myös kunkin toimipaikan edellytysten pohjalta.

Toimintaa toteutti kolme kokoaikaista työntekijää ja kolme osa-aikaista. Tapahtumia järjestettiin yhteensä 21 Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla. Osallistujia tapahtumissa oli yhteensä 365.

Piste Kollektiivi

Piste Kollektiivi on vuonna 2007 perustettu ammattitaiteilijoiden kollektiivi, joka toimii Rovaniemellä. *Pohjoisen uudet polut – Hyvinvointia taiteesta ikäihmisille* -mallissaan Piste Kollektiivi on kehittänyt toimintamuotoja, joilla tuoda taidekokemuksia ja taideharrastuksia kohderyhmän saavutettavaksi ikäystävällisesti. Toiminnassa on tehty yhteistyötä Rovaniemen kaupungin hallinnoiman Etsivän kulttuurisen vanhustyön hankkeen kanssa osana Aili-verkoston. Piste kunkumppani on Sallan kunta.

Tavoitteena oli viedä laadukkaita ja räätälöityjä taidesisältöjä ikäihmisille ammattilaisten tuottamina sekä tutkia mielekästä tapaa tarjota ja muotoilla taideammattilaisten osaamista ja palveluita sote-kentälle. Taidesisältö vietiin osaksi valmiita tapahtumia tai tuttuja paikkoja, kohderyhmälle tuttuihin yhteyksiin. Tällöin kyseessä ei ole erikseen järjestettyä "kulttuuria", vaan teokset tuodaan osaksi olemassa olevaa kontekstia, jonka ei tarvitse olla kulttuuripalveluiden alaa.

Pohjoisen uudet polut toimintamallin alle toiminnassa syntyi kymmenen alatoimintamallia:

1. Taidesisällöt mukana Kirjat kotiin -palveluauton reitillä ja esityksiä kirjastossa.
2. Eräiltamat, taidetta ja teatteria ulkona laavulla.
3. Sote-alan henkilökuntakoulutus. Tavoitteena oli lisätä ymmärrystä siitä, mitä soveltava taide voi olla ja miten sen menetelmiä käytetään kulttuurisessa vanhustyössä hyvinvoinnin lisäämiseksi.
4. Karhujen häät -yhteisötaideteos kylillä.
5. Kotihoito ja Pirtissä piipahtajat -teatteriesitys (osallistava)
Luoda malleja siihen, miten kunnissa voidaan turvata tasa-arvoiset taidekokemukset ikäihmisille. Erityisenä huomion kohteena olivat taidepalveluiden ulkopuolella tällä hetkellä olevat ikäihmiset.
6. Esityksen vieminen hirvipeijaisiin
7. Ylisukupolvinen esitys (nukketeatteria)
8. Taidesisällöt mukana etäkotihoidossa. Tärkeää onnistuneessa etäkotihoitohetkessä oli hetkessä eläminen, improvisaatio, jokainen ryhmä on erilainen, ei voi vetää samalla tavalla kaikille ryhmille, kuunteleminen, ajan antaminen, kolme kokoontumis-kertaa on liian lyhyt kokonaisuus, oltava kaksi ohjaajaa.
9. Kotihoidon toimintatuokiot
10. Vanhusneuvolat. Piste Kollektiivin kunnan tapahtumissa toteuttama seniorikansalaisten kulttuuritarpeen kuuleminen. Ikäihmisille taiteen kokemista ja tekemistä: Esitysisältöjä, henkilökohtaisia taidehetkiä, mahdollisuuksia digitaalisten taitojen oppimiseen ja vahvistamiseen, vuorovaikutuksen lisääntymistä ja itseilmaisun keinojen laajentamista.

Hankkeessa toteutettiin monipuolisesti tavoitteita viedä kulttuurisisältöjä saavutettavasti ikäihmisten ulottuville, sekä tavoittaa kohderyhmää ja kuulla kohderyhmän toiveita ja tarpeita, sekä luoda toimivia verkostoja toimijoiden välille.

Toimintaa oli toteuttamassa 10 työntekijää ja kymmenen vapaaehtoista. Lisäksi toiminnassa oli mukana oman työnsä kautta 40 muiden organisaatioiden työntekijää. Osallistujia ja katsojia oli 537 yhteensä 47:ssä tapahtumassa Rovaniemellä, Sallassa ja Torniossa.

Todellisuuden tutkimuskeskus

Todellisuuden tutkimuskeskus on Helsingistä käsin toimiva esitystaiteellisten ammattilaisten kollektiivi. Ryhmän pyrkimys on havainnoida, kyseenalaistaa ja uudistaa todellisuutta tekemällä esityksiä. Ryhmän toimintamalli *Vanhojen tanssit / Elämänjuhlat* on kuukauden mittainen esitystaidetapahtuma, joka sisälsi työpajoja, tarinallisuutta, tanssia, muistelua, valokuvia, keskusteluja taiteen ympärillä ja voimauttavaa valokuvausta.

Tavoitteena oli ikääntyneiden arvostuksen lisääntyminen, hyvinvoinnin tukeminen taiteen keinoin, kulttuuristen oikeuksien toteutumisen edistäminen. Tavoitteena oli myös mahdollistaa ikääntyville tilaisuus tavata toisiaan ja taiteilijoita, sekä tuoda kotona asuvat seniorit vahvoiksi toimijoiksi, joiden oma taide ja tekijyys ovat olennainen osa esitystä.

Juhla-teema mahdollisti oman elämänkaaren tärkeiden hetkien muistelun, mutta toi myös iloa ja naurua. Lopputuloksena syntyi yhteisön itse ideoima juhla ja valokuvanäyttely. Voimauttavan valokuvan menetelmällä toteutettu näyttely toi esiin seinäjokelaisten ikääntyvien menneitä tärkeitä hetkiä ja loi uusia kuvamuistoja. Taiteilijat pääsivät tutustumaan upeisiin ihmisiin ja heidän elämäänsä mm. valokuva-albumien ja myös luomaan uusia muistoja taiteen keinoin.

Vanhojen tansseissa on kolme vaihetta:

1.Valmistautuminen juhlaan: Tutustuminen, albumien kuvien katselu, muistelu ja uusien voimauttavien valokuvien otto ja tarinoiden kerääminen

2.Elämän juhlat -tapahtuma

3. Näyttely

Tapaamisia järjestettiin henkilökohtaisesti ihmisten kotona ja ryhmämuotoisena tuetun asumisen yksikössä Kotokammarilla ja Lintuviidan taidepajalla. Osallistujat löydettiin Toimintojen talon ikäihmisten Toimivi-palvelun ja Kotokammarin kautta.

Toimintaa toteutti 10 taitelijaa, toimintakertoja oli 19. Kokonaisuudessaan esityskokonaisuus tavoitti 100 osallistujaa Seinäjoella.

Sirkus Magenta

Sirkus Magenta on sosiaalista sirkusta toteuttava sirkusryhmä Helsingistä. IKO1-hankkeessa Sirkus Magentan kehitti toimintamallia, jonka tavoitteena oli lisätä ja ylläpitää kotona asuvien ikääntyvien henkistä ja fyysistä hyvinvointia, sekä lisätä vuorovaikutuksen ja osallisuuden kokemusta.

Kehitystyön aikana toiminta laajentunut, ja sitä on alettu enemmän kohdentamaan eri ryhmien toiveiden mukaan. Toimintaa tehtiin Laajasalon ja Myllypuron seniorikeskuksissa, sateenkaariseniorit -ryhmässä ja vieraskielisten ikääntyneiden ryhmässä.

IKO1-hankkeessa Sirkus Magenta kehitti kahta toimintamallia, *Kotisirkusta* ja *Sirkusjumppaa*. *Kotisirkus*-toimintamallissa tuetaan ikääntyneiden osallistumista kulttuuri- ja liikuntatoimintaan omassa kodissa ja lähialueilla. Hankkeen kohderyhmänä olivat itsenäisesti asuvat yli 65-vuotiaat ikääntyneet Helsingissä ja ympäri Suomen. Toiminta tavoitti kohderyhmän kumppaneiden laajan yhteistyöverkoston avulla yhdistellen etä- ja lähiopetusta.

Tavoitteena sosiaalisen sirkuksen toiminnassa on ikääntyvien henkisen ja fyysisen hyvinvoinnin, osallisuuden ja vuorovaikutuksen lisääntyminen. Hankkeessa toimintaa toteutettiin lähiopetuksena ikääntyvien sirkusryhmissä päivätoiminnassa.

Tyypillinen ikäihmisten sirkustunti alkaa nimikierroksella ja päivän kuulumisilla, jonka jälkeen lämmitellään yhdessä vaikkapa huivin tai muun jongleerausvälineen kanssa liikkuen. Lämmittelystä siirrytään päivän lajiin, joka voi olla esimerkiksi koordinaatiota ja sorminäppäryyttä kehittävää pallojongleerausta, erilaisia tasapainoa kehittäviä harjoituksia oman kehon kanssa tai vaikkapa hulavanteen pyörittämistä. Sirkuksen etuna on se että siitä voi jokainen osallistuja löytää omalle keholleen ja mielelleen sopivan lajin tai tavan osallistua toimintaan.

Hankkeen toteutumisen kannalta on ollut merkityksellistä löytää oikeat yhteistyökumppanit, joiden kautta hanke tavoitti ikääntyneet. Hankkeen sidosryhminä ja yhteistyökumppaneina toimivat Laajasalon palvelukeskus, Laajasalon kirkko ja Roihuvuoren seniorikeskus.

Toimintaa on toteutettu myös etätoteutuksena television välityksellä. Sirkus Magentan toinen toimintamalli *Sirkusjumppa* toteutui yhteistyössä geriatrisen televisiokanavan KotiTV:n kanssa. Toimintamallissa toteutettiin 36 jaksoa *Sirkusjumppaa* etätoteutuksena. Sisällön suunnittelussa huomioitiin turvallisuus, sekä varsinaisten sirkusvälineiden puuttuminen osallistujien kotoa, joten sirkusvälineiksi on valikoitu kotoa löytyvää välineistöä ja sen hyödyntämistä mm. tasapainon ja silmä-käsikoordinaation harjoituksissa. *Sirkusjumpissa* Sirkus Magentan ohjaajat ovat luoneet ohjelmakonseptin, jossa myös esiintyvien hahmojen ulkoasuun on erityisesti kiinnitetty huomiota ja sisältöön tuotu huumoria klovnerian muodossa.

Toimintaa oli toteuttamassa kaksi ryhmän omaa työntekijää ja 30 vapaaehtoista. Tapahtumia oli 40, jonka lisäksi ryhmä toteutti 36 Sirkusjumppa-lähetystä KotiTV:n välityksellä. Tapahtumissa osallistujia oli 1625.

Tanssiteatteri OSIRIS ja Loiske Ensemble

OSIRIS on helsinkiläinen ammattiteatteri, jonka esityksissä yhdistyvät teatteri, tanssi ja musiikki. Ryhmä vie teoksia vaihtuviin esityspaikkoihin kuten metsään, hoivayhteisöihin ja esityslavoille. Teatterissa toimii kaksi ryhmää: Osiris Ensemble ja Loiske Ensemblen, jotka toteuttivat IKO-hankkeessa yhteisen toimintamallin. Toimintamallin *Ikä ja yhteys* tavoitteena on ikäihmisten hyvinvoinnin edistäminen ja eri ikäpolvien kohtaaminen tanssin ja musiikin keinoin.

Ikä ja yhteys – iäkkäät ja vauvaperheet yhteisen taidekokemuksen äärellä

1. Toimintamallin tavoitteena on ikäihmisten hyvinvoinnin edistäminen taiteen menetelmin
2. Toimintamallin tavoitteena on eri ikäpolvien kohtaaminen esittävän taiteen – tanssin ja musiikin keinoin.
3. Toimintamallin tavoitteena on iäkkäiden osallisuuden lisääminen. Toimintamalli vahvistaa aktiivista toimijuutta, henkistä ja fyysistä hyvinvointia vuorovaikutteisten taide-elämysten kautta.

Ikä ja yhteys -toimintamallin lähtökohtana on OSIRIS teatterin Loiske Ensemblen pitkäaikainen työ vauvoille ja iäkkäille suunnatusta esitystoiminnasta. Toimintamalli koostuu taiteellisesta sisällöstä, joka voi olla esitys tai työpaja tai muu taiteellinen tuotos.

Ikä ja yhteys -toimintamallia on tähän mennessä toteutettu hoivayhteisöjen asukkaille, kotona asuville iäkkäille sekä vauvaperheille. Toimintamallia on toteutettu 1 - 4 kerran kohtaamisina. Taiteellinen sisältö on ollut pääasiassa osallistava tanssi- ja musiikkiesitys tai musiikki- ja liiketyöpaja. Hankkeen aikana kokeiltiin myös digitaalista esitystallennetta.

Ikä ja yhteys -toimintamalli edistää iäkkäiden henkistä hyvinvointia sekä fyysistä aktiivisuutta taiteen menetelmin, tanssin ja musiikin keinoin. Toimintamalli parantaa taiteen saavutettavuutta ja saatavuutta puutteellisen toimintakyvyn omaaville. Vauvaperheille toimintamalli antaa kokemuksen ensimmäisestä taide-elämyksestä yhdessä toisten kanssa. Yhteinen esityskokemus laajentaa tietoisuutta omasta asuinympäristöstä ja siellä asuvista ikäihmisistä.

Toimintamalli luo yhteyksiä eri ikäpolvien välille. Toimintamalli vastaa inhimilliseen tarpeeseen kohdata eri ikäisenä, edesauttaa eri sukupolvien luontevaa kohtaamista ja tuo sille rakenteen.

Ikä ja yhteys -toimintamalli edesauttaa väestöryhmien yhdenvertaisia mahdollisuuksia ja osallistumista kulttuuriin, taiteeseen ja sivistykseen.

Tanssiteatteri OSIRIS ja Loiske Ensemblen hanketta toteutettiin Pohjois-Karjalassa (Kitee, Kesälahti, Liperi ja Tohmajärvi), Satakunnassa (Eura, Rauma, Säskylä, Huittinen, Eurajoki) sekä Seinäjoella, Espoossa ja Helsingissä. Esityksiä pidettiin hoivalaitosten ja palvelutalojen tiloissa, asukastiloissa, galleriatilassa, kylätaloilla, kulttuuritiloissa, kirjastossa, kehitysvammaisten toimintakeskuksessa ja palvelukodissa, senioritalossa, Senioripakun yhteydessä, kirjastossa, nuorisotilassa sekä ulkona.

Toimintaa toteutti kolme työntekijää: kaksi taiteilijaa ja tuottaja. Tapahtumia järjestettiin 48 ja osallistujia tapahtumissa oli 1092.

Teatterikone

Teatterikone on jyvaskyläläinen ammattiteatteriryhmä. IKO1-hankkeessa kehitettyjen toimintamallien tavoitteena oli kahdenvälinen taidekohtaaminen kotona asuvien ikäihmisten kanssa. Toimintamalli toteutui esityksenä, joka mahdollisti hetken, jossa katsoja viedään muistojen äärellä, kuunnellaan, keskustellaan ja ollaan hetki yhdessä.

Teatterikone loi hankkeessa toimintamallit *Nuotiomuistoja* ja *Laululahja*. Tavoitteena oli toteuttaa toimintaa etäyhteyden välityksellä kotihoidon asiakkaille. Toimintamallin toteutuksessa näyttelijä, laulaja-lauluntekijä Aaro Vuotila jututti yksittäistä osallistujaa tämän nuotiomuistoista. Mitä muistoja räiskyvä tuli ja nuotion savu nostavat? Mitä mieleen palaa nuotiolla? Kokijan muistot ja hänen kanssaan käyty keskustelu kiertyivät Vuotilan käsissä ainutlaatuisiksi lauluksi, jonka hän kitaran kanssa esitti ohjelman loppuksi.

Yksin kotona asuvat ikäihmiset jäävät usein vaille vuorovaikutuksellista kohtaamista, tai osallistavaa toimintaa. Esitys tarjoaa hetken, jossa katsoja viedään muistojen äärelle, kuunnellaan, keskustellaan ja ollaan hetki yhdessä

Esitysten kesto oli 20-30 minuuttia, ja kohtaamista varten mukana oli kotihoidon työntekijä avustamassa asiakasta tämän kotona. Esityksen tekniset tarpeet olivat puhelin, jolla voidaan osallistua Teams-kokoukseen, kuulokkeet ja jos mahdollista niin projektori, jolla heijastaa esiintyjä seinälle.

Laululahja on etähoivan vertaistukiryhmille sovitettu taidekohtaaminen. Näyttelijä, laulaja-lauluntekijä Aaro Vuotila esittää omia laulujaan ja keskustelee ryhmän kanssa. Keskustelun aiheista Vuotila tekee hetkessä uusia lauluja. Esitys on yhteisöllinen ja osallistava, se tarjoaa hetken, jossa keskustellaan ja ollaan hetki yhdessä, sekä luodaan uutta musiikkia.

Osallistujia tavoitettiin kulttuurisen vanhustyön koordinaattorin avulla. Ryhmän palautteessa esitysten markkinointia ja kohderyhmän tavoittamista pidettiin haastavana, ja tähän olisi toivottu enemmän tukea. Ryhmä kohtasi tuotannollisia haasteita ja kehitetyistä toimintamalleista vain *Nuotiomuistoja* toteutui suunnitelman mukaisesti. Prosessin antama arvokas kokemus kannattaa hyödyntää myös jatkohankkeiden toimeenpanoa suunniteltaessa. Ryhmässä asia on otettu huomioon IKO2-hanketta suunniteltaessa.

Toimintamallissa yksi taiteilija tavoitti yksilöesityksiä varten 10 ikäihmistä.

Teatterikeskuksen tarjoama tuki jäsenyhteisöille

Osana IKO1-hanketta Teatterikeskus tuki jäsenyhteisöjen toimintaa koulutusten ja tiedotustuen muodossa. Keskusjärjestönä Teatterikeskus järjesti IKO1-hankkeen hankehaun jäsenjärjestöille ja hallinnoi hanketta. Teatterikeskuksen jäsenistöstä muodostettiin Soveltavan taiteen toimikunta, joka kokoontui keskustelemaan ajankohtaisista aiheista.

Tiedotustukea annettiin erityisesti kokoamalla hankkeen toimintoja yhteisen Facebook-sivun *Teatterikeskus: IKO – kulttuurihyvinvointia ikäihmisille* alle. Sivulta löytyivät toimintamallien ja jäsenyhteisöjen kuulumiset, Teatterikeskuksen hankkeessa tuottamat podcastit, sekä yhteistyökumppaneiden aiheeseen liittyvät tapahtumat. Teatterikeskus on myös koonnut hankkeen kuulumisia kotisivuilleen osoitteeseen <https://www.teatterikeskus.fi/iko>. Sivulta löytyy muun muassa hankkeeseen osallistuneiden ryhmien asiantuntijatekstejä toimintamalleista ja niiden saamista palautteesta. Sivulta löytyy myös Teatterikeskuksen tuottama *Taide vahvistaa ikäihmisten hyvinvointia* -video, joka esittelee hanketta. Video on nähtävillä myös Teatterikeskuksen youtube-kanavalla osoitteessa <https://www.youtube.com/watch?v=sZXXFi1NNYg>

Konkreettista tukea annettiin viestinnän ja arvioinnin työpajoissa, jotka järjestettiin etätoteutuksina. Teatterikeskus järjesti 22.4.2022 Vaikutusten arvioinnin ja raportoinnin välineet -webinaarin, jossa käsiteltiin sitä, millaisilla välineillä ja keinoilla vaikuttavuutta voidaan mitata ja arvioida nyt ja tulevaisuudessa. Taiteen tekemisessä mittarit ja vaikutusten arviointi on omanlaisensa prosessi, jossa myös havainnoinnin ja intuitiivisen kokemuksen arvo on merkittävä. Teatterikeskus toteutti tapahtuman yhteistyössä Taiken, IKO-hankekumppani Aili-verkoston ja Helsingin kaupungin Kulttuurin edistämisen palvelun kanssa.

13.12.2022 järjestettiin etäkoulutus, jonka aiheena oli viestinnän kehittäminen. Koulutuksessa perehdyttiin syrjimättömään kielenkäyttöön ja viestintään: mitä se on, miten syrjivää kielenkäyttöä voi välttää sekä kielen ja vallan kytköksiin, normikriittiseen asenteeseen ja toimijoiden omaan rooliin kielen ja vallan käyttäjinä. Näkökulmana oli erityisesti ikäihmisten kanssa toimiminen. Kouluttajana toimi Elina Vainikainen (YTM ja aikuisopettaja), joka on kirjoittanut oppaan *Syrjimätön kieli (2022)*. Saavutettavuuden ja viestinnän erityisasiantuntija Outi Salolahti Kulttuuria kaikille -palvelusta kertoi saavutettavasta viestinnästä ja Helsingin kaupungin kehittämisasiantuntija Minna Kaattari kertoi ikääntyneiden tavoittamisen oppeja Helsingin kaupungin prosesseista.

Teatterikeskus oli myös mukana järjestämässä hybridiseminaareja Kuopiossa 1.4.2022 ja Rovaniemellä 6.6.2022 yhdessä AILI-verkoston ja Kulttuuria kaikille -verkoston ja Taiken kanssa. Facebook-sivun kautta välitettiin tietoa mm. saavutettavuuskoulutuksesta.

Osana hankkeiden tiedotustukea Teatterikeskus tuotti IKO1-hankkeessa kuusi jaksoa podcasteja. Jaksot ovat kuunneltavissa Teatterikeskuksen kotisivuilla <https://www.teatterikeskus.fi/ikopodcast>

- Kulttuurihyvinvointi -teemassa vieraana oli Myrskyryhmän tanssija ja taiteellinen johtaja Elli Isokoski.
- Kulttuurihyvinvoinnin vaikutuksista oli keskustelemassa Metsälintu Pahkinen.
- Kulttuurihyvinvointitoiminta luo yhteisöjä -jaksossa Teatteri ILMI Ö kertoi toiminnastaan hankkeessa.
- Jaksossa Kohtaaminen etänä Sirkus Magentan taiteilijat kertoivat Sirkusjumppa -toiminnan kehittämisestä KotiTV:lle.
- Tanssiteatteri OSIRIS ja Loiske Ensemblen tanssija Riikka Siirala ja Mari Kätkä kertoivat Kokijan palaute: "Olet rakas" -jaksossa vuorovaikutuksesta yleisön kanssa.
- Jaettu tulevaisuus eli tulevaisuusajattelua taiteessa -jaksossa kuullaan ANTI -festivaalin tuottama kaunis ja ajatuksia herättävä tulevaisuusmatka.

- PisteKollektiivin taiteilijat Anne Niskanen ja Hanna-Leena Metsävainio kertovat Pohjoisen Uudet Polut -toiminnasta ja ammattitaiteilijuuden merkityksestä kulttuurihyvinvointityössä.

Toiminnasta on tehty mahdollisimman saavutettavaa tuottamalla toiminnasta sisältöjä ja esittelyjä Facebook-sivuilla, joiden kautta on tavoitettu kohderyhmää ja sidosryhmiä. Toimintamalleja on dokumentoitu Innokylä -portaaliin, josta voi löytää kuvauksia toteuttajista ja tuoteista toimintamalleista. Hankkeen aikana Teatterikeskus aloitti yhteistyön tilausohjelmien verkkoalustoja tekevän Giglen kanssa jäsenistön kulttuurihyvinvointipalvelujen saavutettavuuden parantamiseksi. Alustan saattaa yhteen ikäihmisten kulttuurihyvinvointipalveluja tarvitsevat toimijat ja palveluja tuottavat tekijät. Tämä kehitystyö jatkuu IKO2:ssa vuonna 2023 muun muassa selvittämällä osapuolien haasteita helpoimman ja pitkäkestoisen yhteistyön eteen. ”Tilaa kulttuurihyvinvointia”-kauppa löytyy Teatterikeskuksen kotisivuilta <https://www.teatterikeskus.fi/tilaa> . Sopimukset tehdään tilaajien ja jäsenryhmien välillä ja Teatterikeskuksen rooli on saattaa toimijoita yhteen, osoittaa jäsenistön monipuolisuutta ja tarjota tukea kulttuurihyvinvointipalvelujen tuotteistamisessa niin, että tilaajaosapuolien kynnys löytää ja tilata kulttuurihyvinvointitoimintaa madaltuu ja juurtuu ikäihmisten elämänlaadun parantamiseksi.

Työskentely sidosryhmien kanssa

IKO1-hankkeessa jäsenjärjestöt tekivät yhteistyötä sidosryhmien kanssa monipuolisesti. Toiminnan sidosryhmiä olivat hoivalaitokset, järjestöt, sote-toimija kunnissa ja taidelaitokset. Sidoryhmätoimintaa toteutettiin johdonmukaisesti ja toisaalta kokeilevasti. Pohjois Suomessa Piste Kollektiivi pyrki tunnistamaan kohderyhmään kuuluvia potentiaalisia osallistujia työskentelemällä yhdessä AILI-verkoston toimijoiden kanssa. AILI-verkosto on 13 kunnan muodostama verkosto, joka toiminnallaan edistää ikääntyneiden kulttuuristen oikeuksien toteutumista.

Erilaisia tapahtumia, esityksiä ja työpajoja ja toteutuksia oli 333, ja näissä kohdattiin 6662 katsojaa ja osallistujaa kolmellatoista paikkakunnalla ympäri Suomen. Taiteilijoiden ja tuottajien puheenvuoroissa korostui, että toiminta toteutui ja merkityksellistyi erityisesti näissä kohtaamisissa. Toimintaa oli toteuttamassa 41 taiteen ammattilaista ja 78 vapaaehtoista kolmellatoista paikkakunnalla. Jäsenyhteisöjen työntekijöiden ja vapaaehtoisten lisäksi toimintaan osallistui runsaasti sidosryhmien omia työntekijöitä ja vapaaehtoisia. Yksin Pohjois-Suomessa Piste Kollektiivin toiminta-alueella toiminnassa oli mukana 40 sidosryhmien työntekijää.

Sidosryhmien rooli yhteistyökumppaneina oli hankkeen onnistumiselle merkittävää. Jäsenyhteisöillä oli paikkakunnilla omat verkostonsa ja sidosryhmänsä, joiden kanssa yhteistyö toteutui monipuolisesti. Kulttuuri- ja vanhuspalveluiden AILI-verkosto toimi yhteistyötahona, jonka avulla tunnistettiin kohderyhmään kuuluvia henkilöitä ja luotiin verkostoja. Kuntien sosiaalitoimet ja hoivalaitokset olivat luonnollisia sidosryhmätoimijoita, ja auttoivat kohderyhmien tunnistamisessa. Osalle toimijoista oli haastavampaa tavoittaa alueen toimijoita, ja tämä esitettiin myös kehityskohteenä. Osa toimijoista taas on työskennellyt alueella kohderyhmän kanssa jo pidemmän aikaa, jolloin verkostot ovat jo valmiiksi vahvat ja toimivat.

Kohderyhmän tavoittamisessa onnistuttiin pääosin tavoitteiden mukaisesti. Esimerkiksi Rovaniemellä, Sallassa ja Torniossa toimiva Piste Kollektiivi teki yhteistyötä Aili-verkoston kanssa tunnistaakseen

kohderyhmään kuuluvia ja voidakseen kohdentaa toimintaa tarkoituksenmukaisesti. Myös Rovaniemen kunta oli yhteistyökumppanina.

Hämeenlinnassa, Helsingissä ja Riihimäellä toimintaa tehnyt Myrskyryhmä on toiminut kohderyhmän kanssa jo 20-vuoden ajan. Hankkeessa sidosryhmiä olivat Kanta-Hämeen Muistiyhdistys ry, liikuntaseura Friskis & Svettis Helsingissä, sekä Kalliolan Setlementti.

Jyväskylässä toimiva Teatterikone koki kohderyhmän tavoittamisen haastavammaksi. Toiminta aloitettiin aivan uutena toimintamallien kehittämissä vaiheissa, ja kohderyhmän tavoittaminen paikallisen sosiaalitoimen kanssa yhteistyössä ei toiminut odotetulla tavalla. Etäryhmätoimintaa ei valitettavasti pystytty toteuttamaan.

Sirkus Magenta teki Helsingissä yhteistyötä Laajasalon palvelukeskuksen, Laajasalon kirkon ja Roihuvuoren seniorikeskuksen kanssa.

Tanssiteatteri OSIRIS ja Loiske Ensemblen hanketta toteutettiin Pohjois-Karjalassa (Kitee, Kesälahti, Liperi ja Tohmajärvi), Satakunnassa (Eura, Rauma, Säkyä, Huittinen, Eurajoki) sekä Seinäjoella, Espoossa ja Helsingissä. Esityksiä pidettiin hoivalaitosten ja palvelutalojen tiloissa, asukastiloissa, galleriatilassa, kylätaloilla, kulttuuritiloissa, kirjastossa, kehitysvammaisten toimintakeskuksessa ja palvelukodissa, senioritalossa, Senioripakun yhteydessä, kirjastossa, nuorisotilassa sekä ulkona.

ANTI-festivaali Kuopiossa toteutti hankkeen työpajoja kirjastoissa ja asukastuvilla, Kulttuurikahvila 60+ -tilaisuudessa ja kansalaisopiston Senioripäivät -tapahtumassa. Työpajat järjestettiin pääosin viikoittain samaan aikaan ja samassa paikassa.

Todellisuuden tutkimuskeskuksen Vanhojen tanssit -toimintamallissa sidosryhminä olivat Toimivien tukipalvelu, Toimintojen talo ry ja Seinäjoen kaupunki. Kulttuurisen vanhustyön asiantuntijana toimi ikääntyvien kulttuuritoiminnan koordinaattori.

Teatteri ILMI Ö teki yhteistyötä Tapiolan palvelukeskuksen, Vantaalla Suopurusun palvelutalon ja Lapinlahden Lähteen kanssa

Toimintaa kehitettiin jatkuvassa yhteistyössä kohderyhmän ja sidosryhmätoimijoiden kanssa. Sidosryhmiltä saatu palaute toiminnan toteutuksesta oli positiivista ja rohkaisevaa. Toimijoiden raportoimassa palautteessa korostui toiminnan merkitys ikäihmisten toimintakyvyn ylläpitämiselle, sosiaaliselle pystyvyydelle ja inhimillisen vuorovaikutuksen merkitys hoivayhteisössä. Saatu palaute ohjasi antamaan tilaa monimuotoiselle kohtaamiselle ja vuorovaikutuksen edellytyksille esitystilanteissa. Esitystilanteissa korostui myös hienotunteisuus ja tilan antaminen erilaisille tavoille osallistua.

Vaikuttavuus

Toimintaa tehtiin 13 paikkakunnalla Suomessa, esitystapahtumia, työpajoja ja etätoteutuksia järjestettiin 333. Toiminta tavoitti suoraan 6662 henkilöä osallistujan ja katsojan roolissa, sekä 41 taiteen ammattilaista

ja 78 vapaaehtoista. Tapahtumien ja esitysten lisäksi toiminnassa syntyneitä tallenteita ja Koti-TV-lähetyksiä on voinut seurata paikkaan sitoutumattomasti.

Toiminnan aikana osallistujilta ja osin myös toimintaan osallistuneilta hoivalaitosten henkilökunnalta kerättiin palautetta toiminnasta palautelomakkeiden muodossa ja haastatteluin. Toimintaa dokumentoitiin myös mm. valokuvaamalla ja videokuvaamalla. Ryhmät tilastoivat osallistujamääriä ja osin hyödynsivät Osallisuusindikaattoria.

Hankkeessa oli läsnä yhteiskehittämisen eetos, eli että toimintaa kehitettiin saadun palautteen perusteella pitkin matkaa osallistujien toiveiden ja tehtyjen havaintojen mukaisesti.

Hankkeen aikana Teatterikeskus aloitti kyselylomakkeiden kehitystyön osana Pokka-palautekyselyjen kehitystyötä, mutta menetelmä ei ollut käytössä vielä IKO1-hankkeen aikana. Osin tietoja kerättiin myös THL:n osallisuusindikaattorin avulla. Yksi osallisuusindikaattoria käyttänyt ryhmä raportoi, että osallistujien toimintakyky kuitenkin oli hyvä jo toiminnan alkaessa, mistä johtuen indikaattori ei osoittanut parantuneita tuloksia.

Mainittuina vaikutuksina raportoitiin esimerkiksi vuorovaikutuksen syventyminen, ilo, osallisuuden kokemus, motoristen ja kognitiivisten taitojen parantuminen, ja kokemus vaikutusmahdollisuuksista. Toiminta laajeni itsensä ulkopuolelle, kuten Mervi Leivo, Myrskoryhmän hanketuottaja, kuvaa toiminnan pisaravaikutuksia:

”Osallistuja itse on siellä keskiössä, mutta vaikutus laajenee ja yksi osa on läheiset. – [taidetoiminnassa] tuodaan näkyväksi jotain sellaista osaa ihmisestä, joka on ehkä ollut piilossa. Pitää huomioida, että taide -- pystyy tuottamaan erilaisia näkökulmia. Ja jos pystyy valottamaan siitä ihmisestä uusia piirteitä kyllä niin se ei ole yhtään vähäpätöistä.”⁵

Toimintamalleja toteuttavien ryhmien palautteissa toistui kuitenkin toteamus, että suurin anti tekijöille on ollut kävijöiden ja henkilökunnan myönteinen ja innostunut palaute. Osallistujille toiminta on ollut merkityksellistä, se on lisännyt iloa ja antanut uusia elämyksiä, auttanut muistamaan ja tuonut kohtaamisiin uusia tasoja. Sirkus Magentan toiminnassa osallistujat ovat hihkuneet ”Mä pystyn tähän!”, onnistuessaan sirkustempussa. Osallistujille kokemus on onnistumisen riemusta harjoitteesta ja jaetusta ilosta yhdessä tehdessä, vaikuttavuuden tasolla voidaan puhua silmä-käsi-koordinaation vahvistamisesta.

Vaikutukset ovat aidosti monitasoisia. Piste Kollektiivin toiminnassa on esimerkiksi luotu toimintamallia, jolla tuodaan taidetoimintaa sosiaali- ja terveysalan henkilökunnalle. Tämänkaltaiset toimintamallit vahvistavat ikäihmisten kulttuuritarpeiden kuulemisen, tunnistamisen ja mahdollisuudet. Erityisesti tämä korostuu toiminnan syvimmissä tavoitteissa, pyrkimyksessä tavoittaa syrjäytymisvaarassa olevia yksinäisiä ikäihmisiä. Tavoitteen toteutuminen oli keskeistä kaikessa toiminnassa, kuten myös Todellisuuden tutkimuskeskuksen raportissa todetaan:

⁵ 22.12.2022 Teatterikeskuksen IKO-toimijoiden keskustelutilaisuudessa Teamsissa.

”Taide loi yhteyksiä sukupolvien välille ja loi uusia ystävyyssuhteita. Eräs osallistuja uudelleen rakensi suhdettaan aikuisiin lapsiinsa, toiset osallistujat ystävystyivät ja vaihtoivat puhelinnumeroita. --

Koemme voimakkaana myös edellisen sukupolven varsinkin naisten itsensä alentamisen ja sivuun vetäytyvän kulttuurin, joten tuntui merkittävältä kääntää valokeila juuri heihin. Menetelminä kuuntelu, arjen kukittaminen sekä kahvinjuonnin lomassa nähdäksi tuleminen, joka paransi osallistujien elämänlaatua ja itsetuntoa.”

Toiminta oli kokemusten perusteella mielekästä niin osallistujille kuin sidosryhminä toimineille hoivalaitosten työntekijöille. Taiteilijat kuvasivat työskentelyä antoisaksi. Toiminnan tuloksena taiteen saavutettavuus lisääntyi, kun taidetoimintaa juurrutettiin osaksi ikäihmisten päivätoimintaa ja hoivalaitosympäristöjen arkea. Toiminnan saavutettavuus edistää kulttuuristen oikeuksien toteutumista, sillä monelle ikäihmisille hakeutuminen taidepalveluiden äärelle on haastavaa tai mahdotonta.

Toiminnan tuloksena voidaan myös pitää kasvanutta hankeosaamista sekä Teatterikeskuksessa että jäsenjärjestöissä. IKO2- ja IKO3-hankkeiden nyt ollessa jo käynnissä, ensimmäisestä IKO-hankkeesta saatuja tuloksia voidaan hyödyntää näissä hankkeissa.

Jäsenyhteisöjen IKO1-lukuja

Ryhmä	Työntekijät yhteensä	Vapaaehtoiset	Toimintamallit	Tapahtumat	Yleisö/osallistujat
Sirkus Magenta	2	30	2	76*	1625
ANTI-festivaali	10	8	1	59**	575
Teatteri Ilmi-Ö	7	0	1	23	365
Tanssiteatteri Loiske	3	0	1	48	1092
Piste kollektiivi	40	10	10	47	537
Todellisuuden tutkimuskeskus	10	0	1	19	100
Teatterikone	2	0	2	10***	10
Myrskyryhmä	2****	7	1	51	2358
Ryhmissä yhteensä	76	78	19	333	6662

*= 40 sirkustyöpajaa ja lisäksi 36 lähetystä Sirkusjumbppaa KotiTV:n välityksellä

**= Workshopit, esitykset, sekä ääniteoksen esilläolopäivät

***= 10 toimintamallin mukaista yksittäistä tapahtumaa kahden esityksen aikana.

****= Lisäksi 23 muuta palkansaajaa

Toiminnan paikkakunnat

Ryhmä	Paikkakunta
Sirkus Magenta	Helsinki

ANTI-festivaali	Kuopio
Teatteri Ilmi-Ö	Helsinki, Espoo, Vantaa
Tanssiteatteri Loiske	Pohjois-Karjala, Satakunta, Helsinki
Piste kollektiivi	Rovaniemi, Salla, Tornio
Todellisuuden tutkimuskeskus	Seinäjoki
Teatterikone	Jyväskylä
Myrskyryhmä	Hämeenlinna, Helsinki, Riihimäki

Kehittämiskohteet jatkossa

Toimintaa voi pitää kokonaisuutena onnistuneena. Toiminnassa onnistuttiin luomaan uusia toimintamalleja, tavoitettiin kohderyhmää ja luotiin uutta. Uuden tekeminen nostaa esiin myös sen, mitä tarvitsee vielä kehittää.

Toiminta teki näkyväksi, miten hallinnollisesti raskasta hankkeiden toteuttaminen on ryhmille, ja miten pienillä resursseilla toimintaa tehdään. Tilanteessa, jolloin hanke ei toteutunut suunnitellussa mittakaavassa, kyse oli pääosin resurssien kohdentumattomuudesta: toimintaa ei kyetty aina toteuttamaan tarkoituksenmukaisesti tuotannollisista resursseista johtuen. Tätä voidaan jatkossa kehittää tarjoamalla ryhmille tukea toiminnan eri vaiheissa niin, että ryhmät voivat suunnitella toimintaa mielekkäällä tavalla sekä hallinnon, koordinaation, tuotantoresurssien, sidosryhmätyön ja taiteellisten sisältöjen osalta. Tämä voi toteutua esimerkiksi tarjoamalla ryhmille pienryhmätyöskentelyä, verkkoalusta hankkeiden vaiheista viestimiseen ryhmien välillä ja järjestämällä vertaistyöskentelyä hankkeen eri vaiheissa.

Useampi ryhmä kommentoi, että tuotannon osuuden kasvattaminen hankkeessa auttaa kohdentamaan taiteilijoiden työtä taiteeseen hallinnon sijaan. Tämä edellyttää hankerahoituksen kasvattamista niin, että tuotantoon on mahdollista kohdentaa enemmän resursseja. Kuitenkin pitkällä tähtäimellä kestäväntä olisi perusrahoituksen lisääminen, jolloin tuotannolliseen ja hallinnolliseen työhön voidaan resursoida työaika ja tehdä budjetointia tarkoituksenmukaisesti. Tällä hetkellä hankkeiden valmistelu, hallinnointi ja niistä raportointi vie ryhmiltä resursseja. Toisaalta monet hankkeissa kehitellyistä toimintamalleista voisivat mahdollisesti jatkossa olla tai tulla myös osaksi ryhmien perustoimintaa. Palautteiden perusteella voidaan sanoa, että osin hanketoiminnassa tavallinen vuoden tai kahden kehittäjäaika on lyhyt, kun toiminnan kehittäminen, jalkauttaminen ja juurruttaminen vie aikaa.

Jäsenyhteisöissä kaivattiin myös mahdollisuutta hankkeiden yhteiskehittämiseen, osaamisen ja kokemusten jakamiseen ryhmien kesken. Tämä voisi lisätä kokemusta vertaistuesta hankkeen aikana. Lisäksi toivottiin viestintäkoulutusta ja tiedotustukea esimerkiksi koordinoitujen viestintäkampanjoiden muodossa, sekä aikataulujen ennakoitavuuden kehittämistä.

IKO1-hankkeen loppuessa kehitteillä ollut Pokka-arviointimenetelmä on tulossa käyttöön, mikä helpottaa ryhmien palautteiden ja arvioinnin tekoa systematisoimalla ja harmonisoimalla sitä. Jatkuvan kehittämisen ja yhteiskehittämisen malli sopii kuitenkin vuorovaikutteisuuksiensa puolesta taidetoimintaan hyvin. Sen sijaan on syytä kysyä, onko tarkoituksenmukaista, että tilastoja ja tiedonkeruuta tekee juuri taiteilija, jonka

keskeistä työtä on taiteellinen, ei tutkimuksellinen työ. Tässäkin kyse on jälleen resurssien kohdentumisesta.

Yhteenveto

Kokonaisuutena Teatterikeskuksen Hyvinvointia kulttuurista ikäihmisille -hanke onnistui tavoitteissaan luoda uusia toimintamalleja, joilla viedä taidetta ja kulttuuria ikäihmisten ulottuville ja näin lisätä taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta ja hyvinvointia.

Toimintamallien kehittämisessä saavutettiin hankkeen tavoitteet pääpiirteissään monipuolisesti. Toiminnan yhteiskehittäminen yhdessä sidosryhmien ja kohderyhmän kanssa teki näkyväksi, että toiminnalle on tarvetta edelleen hankkeen päättyessä. IKO2-hanke jatkaa ensimmäisessä hankkeessa hyvin alkanutta toimintaa. Toiminnan laajentamiselle – myös toimijoiden osalta – on kuitenkin tarvetta, sillä iso osa kohderyhmästä jää edelleen tavoittamatta. Kulttuurinen hyvinvointi on kehittämiskohde ja toimenpidealue, johon halutaan panostaa, ja näkemyksemme on, että resursseja tulee jatkossa suunnata toimintaan kasvavassa määrin.

Kulttuuri toimialana on elinvoimainen, muokkautuva ja kehittymiskykyinen, ja vapaat ryhmät ovat osoittaneet kykynsä ja halunsa tarttua kulttuurisen ikäohjelman haasteisiin ja viedä taidetta sinne, missä tarvetta on. IKO1-hankkeen anti vapaalle kentälle on erityisesti se, että toimintamalleja voidaan hyödyntää vapaasti myös jatkossa ja kehittää eteenpäin. Tulevaisuudessa toivomme resurssien lisäämistä perusrahoitukseen niin, että ryhmien toiminta on mahdollista myös pitkällä tähtäimellä. Pitkäjänteisen perustoiminnan mahdollisuus keventää ryhmien tuotantojen hallinnollista painetta hankkeiden suunnittelulta, laatiselulta ja raportoiselulta.

Taiteilijan työ on ennen kaikkea tehdä taidetta. Onkin tärkeää pohtia, kuinka mielekästä on, että taiteilija myös kehittää, tutkii ja raportoi työn vaikuttavuutta ja osallistuu hankkeen hallintoiin ja kehittämiseen muussa kuin taiteilijan roolissa. Jatkossa hankkeiden haasteena onkin resurssien kohdentuminen niin, että työt, tekijät ja yhteistyötahot (taiteilijayhteisöt, sidosryhmät, tutkijat, rahoittajat) kohtaavat tarkoituksenmukaisella tavalla.

Hankkeessa aikaansaatiin maanlaajuisesti 19 toimintamallia kolmellatoista paikkakunnalla, ja tavoitettiin varovaisenkin arvion mukaan noin 7000 ihmistä kahdeksan taiteilijaryhmän voimin. Taiteilijaryhmissä mukana oli 31 työntekijää, ja näiden lisäksi ainakin 50 sidosryhmätahojen työpanos, sekä 78 vapaaehtoista. Ryhmät ovat tehneet monipuolista ja vaikuttavaa työtä, ja juurruttaneet kulttuurisen ikäohjelman tavoitteita ympäri maan. Toiminta on osoittanut, että sille on tarvetta myös jatkossa, kunhan toimintaedellytyksistä pidetään huolta.

Lähteet

Ryhmien IKO-hankeraportit ja forms -kysely

Hankkeen Teams-tapaamiset 22.12.2023 ja 10.1.2023

Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030

Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 166/2019 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190166>

Maailman osaavammaksi kansaksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön tulevaisuuskatsaus 2018.
Valtioneuvoston julkaisusarja 21 / 2018

Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja 2021. Taiteen edistämiskeskus (TAIKE), Helsinki.